

"Mä lähen kohta jo kouluun" ***- Lapsen kehityksen ja oppimisen keskeisiä piirteitä eri ikäkausina***

KidSAFE- hanke

29.1.21

KT Marita Neitola

Papunet© Sergio Palao / ARASAAC

**UNIVERSITY
OF TURKU**

Vinkkaus

- [https://www.mll.fi/vanhemmill
e/lapsen-kasvu-ja-kehitys/](https://www.mll.fi/vanhemmill
e/lapsen-kasvu-ja-kehitys/)
  - Perustietoa kaikille aiheesta

Olemmeko ympäristön vai geenien tuotosta?

- Ei millään muulla ole lopultakaan mitään merkitystä — *ei millään — ei yhtään mitään - - kuin sillä, että lapsia rakastetaan.*
(Tuntemattoman nuoren runo Martti Paloheimon kirjasta **Suomalaisen lapsuuden haavat**)
- kehitykseen vaikuttavat: perimä, ympäristö, näiden välinen vuorovaikutus sekä yksilön oma toiminta ja suuntautuneisuus
  - Ympäristö = vuorovaikutus, tapahtumat, elinolo

Kehitys on biologisesti ohjelmoitua

- Kaikki lapset käyvät kehityksessään läpi samat vaiheet; yksilöllisiä eroja, suuriakin
  - Vrt. kävelemään oppiminen, puhuminen
- Ikäkaudet: aikoja, jolloin lapsi on biologisesti valmistautunut omaksumaan tietyn käyttäytymisen tai toiminnon
- Herkkyykskaudet: valmius oppia tietty taito on parhaimmillaan

Mikä vie kehitystä eteenpäin?

- 1. yksilön aktiivisuus, sopivasti toimintaa
  - Vanhus, vauva
- 2. toiminnan säännöllisyys, pitkäaikaisuus
- 3. toiminnan vastavuoroisuus: keskeistä lapsen oma aktiivisuus
- 4. toimintojen pitää monimutkaistua
  - Samojen asioiden toistaminen ei riitä taitojen kehittymiseksi
- 5. vuorovaikutus esineiden ja symbolien kanssa
  - Lukeminen, kirjoittaminen, maalaaminen...
  - Perheen osuus keskeinen

Kehityksen eri osa-alueet

- Tiedollinen l. kognitiivinen: puhe, kieli, ajattelu, muisti, tarkkaavaisuus...
- Sosiaalinen
- Emotionaalinen
- Fyysinen ja motorinen
- Kehityksen ja oppimisen tärkeät kontekstit
  - Koti, perhe ja vanhemmat, suku, perheen ystävät ja tuttavat
  - Kaverit ja ystävät, muut lapset
  - Varhaiskasvatus – koulu
  - Harrastukset, media

Vauvat osaavat ja oppivat!

- Ihmiselle ominainen valmius olla vuorovaikutuksessa ja kommunikoida heti syntymän jälkeen
- Heti syntymän jälkeen suuntautuminen vuorovaikutukseen, kyky kiintyä toisiin ihmisiin
  - ihmislapsen on todettu alusta lähtien olevan herkistynyt havaitsemaan auttamista ja jakamista (Hrdy, 2009.)
- Aivot virittyneet käsittelemään tietoa maailmasta
- Näkökyky 20 cm; etäisyys suunnilleen hoitajan kasvoihin
- Ensimmäisten elinkuukausien aikana kehittyy kyky tarkkaavaisuuden tahdonalaiseen kohdistamiseen ja ylläpitämiseen
- N. 2kk katsekontakti ja hymy
- Kyky jäljitellä ilmeitä- aistijärjestelmä koordinoitunut jo syntymästä
- Kyky seurata katseella hitaasti ja tasaisesti liikkuvaa esinettä
- Kykyä erottaa esineiden ominaisuuksia muodon ja värin perusteella
- Vauvojen ensimmäiset kiinnostuksen kavereita kohtaan ilmenevät toisen katsomisena, ääntelynä, hymynä ja kosketteluna

Kuva: Ville N.

- **OPPIMISEN KANNALTA KESKEISTÄ**
  - Kyky matkia ja jäljitellä
  - Uusiin asioihin suuntautuminen, jaettu tarkkaavaisuus yhdessä vanhemman kanssa
  - Hyvät muistitoiminnot

Puhe ja kieli

- olennaisia edellytyksiä ovat vuorovaikutus ja vanhempi-lapsi-suhteen laatu (kiintymyssuhde), lapsen motivaatio
- Jo sikiöaikana lapsi reagoi kuulemiinsa ääniin- syntyvät ensimmäiset kuulomuistijäljet
- Kielelle herkistyminen heti syntymän jälkeen: perusta siis havaintotoiminnoissa
- Varhainen ääntely muuttuu puheeksi vähitellen esikielellisen kommunikation kautta
  - Katse, tarkkaavaisuus, eleet, ilmeet, kosketus, liike, ääntely – tarpeiden tyydyttäminen ja huomio
  - Vaikuttaminen, sosiaalinen vuorovaikutus, jaettu tarkkaavaisuus
  - Jokeltelu 6kk-
- Ensimmäiset sanat n. 1v-
- Nopea eteneminen 1-2v.
  - Ymmärtävät enemmän kuin tuottavat: 1v. Lapsi ymmärtää 89 sanaa, tuottaa 7 sanaa...
  - 1,5 v. lapsi käyttää keskimäärin 10-30 sanaa puheessa, ev. sanavarasto 250 sanaa
- 2v. Sanoista lauseita
  - 2-4v, sanavaraston laajeneminen: 10 uutta sanaa joka päivä: substantiivit ja verbit, sitten 3v. Adjektiivit, sanojen taivuttaminen, yhdistely, sanojen johtaminen ("hiihtimet")
- 3v. Puhe yleensä täysin ymmärrettävää

Puhe ja kieli

- 4v. Aika ja paikkasanoja, ilmaisun monipuolistuminen; lauseiden monipuolistuminen, sanaston tarkkuus, moninaista kieltä ja sen käyttöä (kysymys-, kiello-, käskymuotoja), kielellinen tietoisuus (sana- ja loruleikit)
- 5.v. tarinankerrontaidot, ilmaisun ja kielen ns. hienosäätöä, sanojen taivuttamisen ja lauserakenteiden hallinta, esineiden ja asioiden laadullinen tarkastelu, vertailu (koko, väri, muoto...=
- 6v. Hallitsee yli 10 000 sanaa, nimeää sujuvasti esineitä ja asioita, äänteiden erottelu, vuorovaikutuksen perustaitojen omaksuminen: kysyminen, kuunteleminen, vuorotellen puhuminen jne.
- Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet
- Ajattelun taidot
- Lue, keskustele, kerro, pohdi asioita lapselle ja lapsen kanssa
- Leikki ja leikkiminen: yksin, kaksin, porukassa, vanhempien kanssa...

Motorinen kehitys

- Syntymän jälkeen: pään kannattelu
- 0-4 kk lapsi tarttuu esineisiin, kierähtää vatsalta selälleen ja takaisin
- n. 5kk-8kk ryömii, konttaa, käsittelee esineitä
- 9-12 kk tarttumisote, ylösnouseminen, kävely ”puuta vasten”, ensiaskelet
- Motoriikka ja kieli ovat yhteydessä toisiinsa
- Liikkumisen taitojen kehittyminen ja oppiminen mahdollistavat sen, että lapsi pääsee itsenäisesti tutkimaan ympäristöään
- Kun keho ja karkeamotoriikka ovat ns. kunnossa, kehittyvät hienomotoriset taidot: sormien käyttötaito, esineiden käyttötaito (esim. kynät ym.- piirtäminen, kirjoittamine), silmän-käden koordinaatio (rakentelu, palapelit jne.)

Kuva: Papunet © Paxtoncrafts Charitable Trust

Motorinen kehitys

- 1-3v. Juokseminen, hyppääminen, potkaiseminen, heittäminen, tasapainotaidot (kiipeilu)
- 3-6v. Nopeaa motorista kehitystä
  - Yhdellä jalalla seisominen (molemmat), hyppiminen, kävely kapealla alustalla, pallon heitto yläkautta, pallon kiinni otto, potkaiseminen juoksuvauhdissa, pyöräily, luistelu, hiihto jne.
- Motoriset perustaidot yleensä hallinnassa 6-7v.
- Edellytyksenä kaikelle: mahdollisuus liikkua, kokeilla, yrittää ja erehtyä
- Liikuntaleikit ja -pelit
- Fyysisen aktiivisuuden määrä (vrt. ruutuaika)
  - Kuormittavaa liikuntaa!
  - Ulkoilua
  - Leikkiä!

Tunne-elämä ja sosiaalinen kehitys

- Kyky tuntea tunteita on synnynnäistä
- Tunnetaidot edellyttävät riittävää aivojen kehitystä (mm. etuotsalohko, joka valmis vasta 20-30v!)
- Tunteet ja tunnetaidot ovat pitäneet ihmislajin ns. hengissä
  - Perustunteet: ilo, suru, viha, pelko (hämmästys, inho), näillä vielä omat ns. alatunteet (ks. Tunneympyrä)
  - Kaikki tunteet ovat tarpeellisia, ei ole olemassa negatiivisia tunteita!!!
- Tunteiden säätelyssä tarvittavat tiedolliset prosessit (tilanteiden arviointi, kielelliset ohjeet, tunteiden nimeäminen) alkavat kehittyä 1-2v.
- Tunteisiin liittyvien taitojen oppiminen vie pitkän ajan: tarvitaan paljon pitkäkestoista ohjausta), n. 10v. mennessä tunteiden ymmärtämiseen liittyvät ydintaidot valmiina
- Olennaista se, että lapsi voi kokea kaikkien tunteiden olevan hyväksytyjä ja että hänen kanssaan keskustellaan tunteista, aikuiset puhuvat ja ilmaisevat soveliaasti omia tunteitaan ja mallintavat lapselle ilmaisua, säätelyä, nimeämistä jne.

Tunteiden ja empatian kehitys (esim. Berg Broden 1997; ks. Pihlaja, 2003)

Tunteet

- Vauvat:toisten tunnetilojen tulkinta kasvoista
- 0-1v.: toisten tunnetilojen tulkinta kasvoista, emotionaalisen merkityksen liittäminen tiettyihin objekteihin
- 1-2v.: toisten lohduttaminen ja satuttaminen, kiusaaminen, tuotetaan itse erilaisia emootioita aktiivisesti, ei vain reagoida toisen tunnetilaan

Empatia

- Kyky kokea toisen paha olo itsessä, toisen paha olo saa vauvassa aikaan ahdistusta
- Toisen pahan olon aiheuttama ahdistus vähenee, vaikuttamispyrkimykset toiseen esim. lelun antamisella

jatkoa

Tunne

- 2-3v.: kyky kuvitella toisen ihmisen olotilaa: havaintoja, aikomuksia, tunteita
- 3-4v.: omien tunteiden puoliautomaattinen piilottaminen

Empatia

- Aktiiviset interventiot toisen lohduttamiseksi lisääntyvät, empatiaa toisen tunnetilasta
- Tietää, että paha olo sijaitsee toisessa, ei itsessä

jatkoa

Tunne

- 5-6v. Tunnistaa ja nimeää pelon, ilon, surun, vihan ja ujouden, osaa jo käyttää omia tunteita hyödyksi ja 'huijata' niillä muita
- 7v. Tunnistaa em. tunteiden lisäksi mm. ylpeyden, mustasukkaisuuden, kiitollisuuden, huolestuneisuuden, syyllisyyden ja jännittyneisyyden

Empatia

- Empatia toisen ihmisen elämäolosuhteita kohtaan

Perustunteet ja tunneklusterit (Kostelnik et al., 2015)

ILO

Onnellisuus
Ihastus
Tyytyväisyys
Huojenus
Riemu
Ylpeys
Kiitollisuus
Hämmästys

VIHA

Turhautuminen
Kateus
Inho
Mielipaha, harmi
Ärtymys
Uhma
Närkästys
Raivo

SURU

Alakulo
Onneton
Huoli
Murhe
Masennus/lan-
nis-tuminen
Häpeä
Syyllisyys
Epätoivo

PELKO

Varovaisuus/
har-
kitsevaisuus
Ahdistus
Epäily
Kammo
Tuska
Hätä
Paniikki

Tunteiden ymmärtäminen (Saarni ym. 2006)

- Alle 5v.: jokaisella yksi tunne kerrallaan
- 5-7v. Monia tunteita, mutta ne kaikki ovat samasta tunneryhmästä
- 8-11v. Monia tunteita voi olla samanaikaisesti eri tunneryhmästä, mutta peräkkäin
- 10-12v- . Useita tunteita eri tunneryhmistä yhtä aikaa

Sosiaaliset taidot

- Empatiataidot: auttaa ja pyytää apua, lohduttaa, tehdä yhteistyötä, ottaa toisia huomioon ja huomata toiset
- Ongelmanratkaisutaidot: neuvotella, selvittää ristiriitoja
- Kaveri- ja ystävyystaidot: ystävällinen toisille lapsille, osaa liittyä leikkeihin ym. mukaan
- Lapsi tarvitsee tietoa ja ymmärrystä tunteista, kykyä tunteiden säätelyyn, kommunikaation taitoja, kykyä suunnata tarkkaavaisuus ja huomio kaverin kanssa samoihin asioihin
- Leikkiminen yhdessä
  - Opitaan monia asioita toisilta lapsilta; mm. sosiaalisia taitoja, kieltä...

Kognitiiviset taidot

- Ajattelun taidot
  - Muisti
  - Tarkkaavaisuus
  - Mielikuvitus, kuvittelu: esim. kuvitella leikissä jokin joksikin muuksi
  - Luokittelu, vertailu, käsitteiden oppiminen
- Lapsen kysymykset! – tärkeää saada vastauksia kaikkeen mitä ihmettelee, ja miettiä asioita yhdessä
- Edetään konkreettisesta abstraktimpaan: irtautuminen välittömistä aistihavainnoista kykyyn pitää mielessä useita samaan tilanteeseen liittyviä piirteitä, palauttaa mieleen asioita ja liittää niitä uusiin yhteyksiin
- Numeroiden, kirjainten, asioiden välisten yhteyksien oppimista ja ymmärtämistä
- Kielen kehitys edistää ajattelun kehitystä
- Tutkiminen ja kokeilu antavat tietoa esim. fyysisestä ympäristöstä ja sen toiminnasta

Leikki TÄRKEÄ!

- Lapsen ja vanhemman leikki: kukkuu!
- Esineleikki: emotionaalinen tehtävä: leikissä harjoitellaan tunteita, opettaa lasta hallitsemaan toimintaansa, harjoittelemaan uusia taitoja (minäpystyvyys)
  - Ei-symbolinen leikki esineiden tutkiminen, esineiden yhdistely, n. 1v.
  - Symbolinen leikki n. 2v.
- Roolileikki: perusta lapsen mielikuvituksessa, mahdollistaa lapsen abstraktin ajattelun-
kognitiivisen eli älyllisen/tiedollisen kehityksen perusta
- ”leikisti”tekeminen- metakommunikaatio, ero todelliseen maailmaan
- Kieli, vuorovaikutus, ajattelu,tahto, itsesäätely, mielikuvitus
- Leikki motivoi lasta ja olennainen oppimisen konteksti

Kuva:Papunet © Elina Siltala

UNIVERSITY OF TURKU

Sellainen aikuinen on pöljä, joka ei osaa juoda tyhjästä muovikupista lapsen tarjoamaa kahvia, Marjatta Kalliala sanoo.

Leikkiminen on tärkeää myös aikuisille!

Kiitos.